

FRANSIZ VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ İNDİKİ ZAMANIN STRUKTUR-GRAMMATİK XÜSUSİYYƏTLƏRİNƏ DAİR BƏZİ QEYDLƏR (BİR SIRA BƏDİİ ƏSƏRLƏRİN MATERİALLARI ƏSASINDA)

Həyat ƏLİYEV

Naxçıvan Dövlət Universiteti, Naxçıvan, Azərbaycan

*Yazışılan müəllif: aliyevahayat06@yahoo.com

NƏŞR TARİXİ:

Qəbul edilmə tarixi:

19.08.2025

Nəşr edilmə tarixi:

28.10.2025

AÇAR SÖZLƏRİ:

indiki zaman,
Azərbaycan dili,
fransız dili,
bədi əsər,
hadisələrin təsviri

XÜLASƏ

İndiki zaman hər iki dildə hadisələrin mövcud anda baş verdiyini və ya ümumi həqiqətləri təsvir etmək üçün istifadə olunan əsas zaman formasıdır. Məqalədə fransız və Azərbaycan dillərində indiki zamanın struktur-qrammatik xüsusiyyətləri, oxşarlıqlar və fərqliliklər müqayisəli şəkildə araşdırılır. Eyni zamanda fransız dilində indiki zamanda feillərin qruplar üzrə təsriflənmə qaydası, bu zamanın morfoloji quruluşu, sintaktik funksiyaları haqqında məlumat verilir. Həmçinin bədi əsərlərdə istifadəsi, ifadə etdiyi məna və hadisələrin təsviri məsələlərinə toxunulur. Müxtəlif janrlarda (roman, dram, hekayə və şeir və s.) yazılmış bədi əsərlərdən nümunələr gətirilərək orada hansı məqsədlə bu zaman formasının işlədilməsinin izahı verilir. Müəlliflər indiki zaman vasitəsilə hadisələri oxucunun gözündə daha canlı və təsirli göstərməyə, xarakterlərin düşüncə və hisslərini oxuculara daha yaxın şəkildə çatdırmağa və psixoloji təsir yaratmağa nail ola bilirlər.

GİRİŞ

Dil zaman anlayışını ifadə etmək üçün müxtəlif qrammatik vasitələrdən istifadə edir. Bu vasitələrdən biri də indiki zamandır, hansı ki, hadisələrin mövcud anda baş verdiyini və ya ümumi həqiqətləri təsvir etmək üçün əsas zaman forması kimi çıxış edir. Hər bir dilin indiki zamanının quruluşu, funksiyaları və istifadəsi baxımından özünəməxsus xüsusiyyətləri mövcuddur. Fransız və Azərbaycan dilləri də bu baxımdan maraqlı müqayisə obyektləridir.

Fransız dili zəngin morfoloji və sintaktik sistemə malik olduğu üçün indiki zamanın quruluşunda və istifadəsində mürəkkəb xüsusiyyətlərə sahibdir. Azərbaycan dili isə daha sadə və şəffaf qrammatik qaydalarla indiki zamanı ifadə edir. Bu iki dilin fərqli strukturları, funksional imkanları və bədi mətnlərdə istifadəsi dilçilik tədqiqatları üçün geniş imkanlar yaradır.

Bu məqalədə Fransız və Azərbaycan dillərində indiki zamanın struktur-qrammatik xüsusiyyətləri müqayisəli şəkildə araşdırılır. Məqsəd, hər iki dildə indiki zamanın morfoloji və sintaktik quruluşunu, funksional imkanlarını və bədi əsərlərdə istifadəsini təhlil edərək onların oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyən etməkdir. Bu araşdırma dilin zaman anlayışını daha dərinləndirən anlamaya və dilçilikdə nəzəri bilikləri zənginləşdirməyə töhfə verir.

İndiki zamanın dilin strukturundakı rolu, onun bu günkü vəziyyətləri, təkrar hadisələri və ümumi həqiqətləri təsvir etmə imkanları ilə əlaqəlidir. Hər iki dilin mətnlərində indiki zaman formalarının təhlili, dilin qrammatik strukturu və zaman konsepsiyasının müxtəlifliyi haqqında dərin anlayış verir. Bu xüsusiyyətlər məqalənin mövzusunun aktuallığını göstərir, çünki fərqli dillərin zaman ifadəsi ilə bağlı struktural fərqliliklərin və oxşarlıqların öyrənilməsi, dilin işlənməsində zaman konsepsiyasının mədəni və qrammatik aspektlərinin daha yaxşı başa düşülməsinə imkan verir.

Hər iki dilin qrammatik xüsusiyyətləri

Fransız və Azərbaycan dillərində indiki zaman, hər iki dilin qrammatik sistemində xüsusi yer tutur və hadisələrin mövcud anda baş verdiyini ifadə etmək üçün istifadə olunur. Bu dillərdə indiki zamanın formalaşma yolları, morfoloji xüsusiyyətləri və istifadəsi müxtəlifdir, lakin bəzi oxşarlıqlar da mövcuddur. Hər iki dildə indiki zamanın qrammatik xüsusiyyətlərinə nəzər yetirək:

Fransız dilində indiki zaman, feil kökünə xüsusi sonluqların əlavə edilməsi ilə yaranır. Bu dildə fellər 3 qrupa bölünür və bu qrupların hər biri üçün fərqli sonluqlar mövcuddur. Məsələn:

- 1-ci qrup fellər: "-er" sonluğu ilə bitən fellər (məs: *parler* - *danışmaq*).

- *Je parle* (*mən danışırım*)

- *Tu parles* (*sən danışırısan*)

- 2-ci qrup fellər: "-ir" sonluğu ilə bitən fellər (məs: *finir* - *bitirmək*).

- *Je finis* (*mən bitirirəm*)

- *Il finit* (*o bitirir*)

- 3-cü qrup fellər: bu qrupda qaydasız feillər cəmlənir və onların sonluqları müxtəlif ola bilər (məs: *prendre* - *götürmək*, *aller* - *getmək*).

Azərbaycan dilində indiki zaman feil kökünə müvafiq şəkilçilərin artırılması ilə formalaşır. Bu şəkilçilər şəxsə və kəmiyyətə uyğun olaraq dəyişir. Azərbaycan dilində indiki zamanın əsas şəkilçisi -ır/-ir/-ur/-ür sonluqlarıdır:

- *Mən yazıram* (1-ci şəxs, tək)

- *Sən yazırsan* (2-ci şəxs, tək)

- *O yazır* (3-cü şəxs, tək)

Ayrıca, Azərbaycan dilində qeyri qəti gələcək zaman da indiki zaman kimi istifadə edilir və -ar/-ər şəkilçiləri ilə formalaşır. Bu şəkilçilər feillərin ümumi təkrarlanan və ya vərdiş edilmiş hərəkətlərini ifadə edir: - *Mən yazaram* (müəyyən hallarda indiki zaman mənasında da istifadə oluna bilər). Azərbaycan dilində gələcək zaman, əsasən, öz xüsusi şəkilçiləri ilə ifadə edilir və indiki zaman nadir hallarda gələcək mənasında istifadə olunur.

Müxtəlif cümlə strukturlarında indiki zamanın tətbiqi, nitqdə məna dəqiqliyini və kommunikativ məqsədləri təmin edir. İndiki zaman həmçinin planlaşdırılan və gələcəkdə baş verəcək hərəkətləri ifadə etmək üçün də istifadə oluna bilər: Məs: -Nino, - dedim,– Tiflisə axırıncı qatar iki saatdan sonra gedir [6, s.121].

Sintaktik Xüsusiyyətlər:

Fransız dilində indiki zamanın sintaktik xüsusiyyətləri çox yönlüdür. Mübtəda və xəbər cümlənin strukturunda əsas komponentləri təşkil edir. İndiki zamanda feil cümlənin əsas xəbəri kimi çıxış edir və mübtəda ilə xəbər arasındakı münasibət morfoloji sonluqlar vasitəsilə ifadə olunur. Fransız dilində indiki zaman həm adi, həm də mürəkkəb cümlələrdə geniş istifadə olunur. *Dieu sait ce qu'il va me faire* [9, s. 62]! - *Allah mənə nə edəcəyini bilir*. Verilmiş sadə cümlədə *savoir* feili indiki zamanda işlənsə də zaman baxımından ümumi məna ifadə edir. *Julien est donc amoureux, et je tiens là le portrait de la femme qu'il aime* [9, s. 150]. - *Julyen buna görə də aşıqdır və burada onun sevdiyi qadının portretini saxlayıram!*

Azərbaycan dilində də feil cümlənin əsas xəbəri kimi çıxış edir və mübtəda ilə xəbər arasında əlaqə şəxs şəkilçisi vasitəsilə yaranır. Daha çox sadə cümlələrdə işlədilir, lakin mürəkkəb cümlələrdə də geniş istifadə olunur. Həmçinin, Azərbaycan dilində şəxs şəkilçisi mübtədanı təkrarlamağın qarşısını alır, yəni cümlədə şəxs şəkilçisinin olması mübtədanın açıq şəkildə ifadə edilməsinə ehtiyac yaratmır: - *Eh, ay Zaur*, - *dedi*, - *niyə özünü bilməməzliyə qoyursuz? Başa düşmürsünüz ki, halı çox pisdir Təhminənin, mənə deyirdi ki özümü öldürmək istəyirəm* [5, s. 286].

Fransız dilində indiki zaman geniş bir istifadə sahəsinə malikdir. Bu zaman forması hər hansı bir fəaliyyətin indi baş verdiyini, davam etdiyini və ya ümumi bir həqiqəti təsvir edir [16]. İndiki zamanın istifadə edildiyi kontekstlər genişdir: təsviri mətnlərdən tutmuş, adi dialoqlara qədər. Fransız dilində indiki zaman, əsasən mövcud anı təsvir etmək üçün istifadə edilir. Bununla belə, bu zaman forması müəyyən kontekstlərdə gələcəkdə baş verəcək hadisələri ifadə etmək üçün də istifadə oluna bilər. Məsələn: *Il part en vacances la semaine prochaine*. - *O, gələn həftə tətilə*

çixacaq. Burada *partir* feili indiki zamanda olsa da, gələcəkdə planlaşdırılmış bir hərəkəti ifadə edir [14, s. 123]. İndiki zamanın bir neçə ədəbi funksiyası var:

1. Əsərin vaxtını qeyri-müəyyənləşdirmək: İndiki zaman bədii əsərlərdə müasir və ya zaman baxımından qeyri-müəyyən bir məkan yarada bilər. Müəlliflər bəzən hadisələri indiki zamanla təqdim edərək oxucunun hadisələrə daha yaxın olmasını və daha canlı hiss etməsini təmin edirlər. [16] Bu, xüsusilə hekayə və ya romanlarda hadisələrin dərhal baş verdiyi təsirini yaratmaq üçün istifadə olunur. *Mais il me parle souvent et quelquefois il passe un moment chez moi parce que je l'écoute. Je trouve que ce qu'il dit est intéressant. D'ailleurs, je n'ai aucune raison de ne pas lui parler. Il s'appelle Raymond Sintès. Il est assez petit, avec de larges épaules et un nez de boxeur* [10, s. 27]. - Amma tez-tez mənimlə danışır və onu dinlədiyim üçün bəzən evimdə vaxt keçirir. Onun dedikləri mənə maraqlı gəlir. Üstəlik, onunla danışmamaq üçün heç bir səbəbim yoxdur. Onun adı Raymond Sintesdir. O, geniş çiyinləri və boksçu burnu ilə olduqca balacadır.

2. Psixoloji effekt: İndiki zamanın istifadəsi oxucunun xarakterlərin düşüncə və hisslərinə daha yaxın olmasını təmin edir. Xarakterlərin daxili monoloqları və duyğuları indiki zamanla təsvir ediləndə oxucu həmin anın emosional təsirini daha dərinlən hiss edə bilər. *C'est la nuit et la lampe d'opaline de l'Agence fait une tache de lumière vive sur le cuir du bureau de Hutte. Je suis assis derrière ce bureau. Je compulse d'anciens Bottins, d'autres plus récents, et je note au fur et à mesure de mes découvertes.* - Gecədir və Agentliyin opal lampası Huttenin dəri masasına parlaq işıq saçır. Mən bu masa arxasında otururam. Mən köhnə kataloqlara, daha yeni olan digər kataloqlara baxıram və yeni şeylər tapdıqca qeydlər aparıram [13].

3. Dinamiklik və hərəkət: İndiki zaman, hərəkətin və proseslərin daha dinamik və sürətli təsvirinə kömək edir. Bu, xüsusilə hərəkət və münaqişələrin mərkəzi olduğu hekayələrdə əhəmiyyətli olur. Hərəkət və fəaliyyətlərin real zamanlı təsvirləri, oxucuda dinamiklik hissi yaradır. *Que ce soit clair dès le début de l'année : je veux que quand ça sonne on se range immédiatement. Cinq minutes à rejoindre le rang plus cinq minutes à monter plus cinq autres d'installation, en tout on perd un quart d'heure de boulot. Essayez un peu de calculer ce que ça fait, un quart d'heure de perdu par cours sur toute l'année. À raison de vingt-cinq heures par semaine et trente-trois semaines, ça fait plus de trois mille minutes perdues* [8]. - İlin əvvəlindən bu, aydın olsun: zəng çalanda dərhal sıraya düzülməyinizi istəyirəm. Sıraya qoşulmaq üçün beş dəqiqə, yuxarı çıxmaq üçün beş dəqiqə və yerləşmək üçün daha beş dəqiqə - cəmi on beş dəqiqə iş vaxtı itiririk. Bir az hesablamağa çalışın, hər dərsdə on beş dəqiqə itirməklə bir il ərzində nə qədər vaxt itiririk. Həftədə iyirmi beş saat və otuz üç həftə hesabı ilə bu, üç min dəqiqədən çox itki deməkdir.

Romanlar: İndiki zaman romanlarda personajların düşüncə və hərəkətlərini canlı və aktualaşdırılmış şəkildə təqdim edir. Məsələn, Jean-Paul Sartren *La Nausée* (Böhran) əsərində, indiki zaman şəxsi təcrübələrin və daxili monoloqların təsvirində istifadə olunur. *C'est dimanche : derrière les docks, le long de la mer, près de la gare aux marchandises, tout autour de la ville il y a des hangars vides et des machines immobiles dans le noir. Dans toutes les maisons, des hommes se rasent derrière leurs fenêtres; ils ont la tête renversée, ils fixent tantôt leur miroir et tantôt le ciel froid pour savoir s'il fera beau* [15, s. 61] - *Bazar günüdür: limanların arxasında, dəniz kənarında, mal stansiyasının yaxınlığında, şəhərin hər tərəfində boş anqarlar və qaranlıqda dayanan maşınlar var. Hər evdə kişilər pəncərələrinin arxasında üzlərini qırxırlar; başlarını çevirilər, havanın yaxşı olub-olmayacağını bilmək üçün gah güzgülərinə, gah da soyuq səmaya baxırlar.*

Anarın Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi əsərində indiki zaman vasitəsilə müasir həyat və münaqişələr real şəkildə təsvir edilir. – *İstəyirəm alım o servizi, bizim bir dostumuz var - Şamxal müstəntiqdir, onun arvadı Tamaranın ad günüdür, ona hədiyyə aparmaq istəyirəm* [5, s. 185].

Şeirlər: Şeirlərdə indiki zaman müasir və tərəvətli təsir yaratmaq üçün istifadə edilir. Şairlər öz hisslərini və düşüncələrini daha dərinlən ifadə etmək üçün bu zaman formasını seçə bilərlər.

Sur mes cahiers d'écolier

Sur mon pupitre et les arbres

Sur le sable sur la neige

J'écris ton nom Paul Eluard [11].

Azərbaycan şairlərinin şeirlərində indiki zaman şeirin emosional təsir gücünü artırmaq üçün istifadə edilir. Şairlər, indiki zamanla şəxsi hisslərini və düşüncələrini daha canlı və dərinlən ifadə edə bilirlər. Məsələn, Nizami Gəncəvi'nin Xosrov və Şirin poemasından verilən nümunəyə nəzər salsaq bunu aydın şəkildə görə bilərik.

Əkindən əkinə, çiçəkdən gülə

Gəzir, seyrə çıxır hey gülə-gülə.

Yay ötüb keçəndə, payız gələndə

Abxazda ovları salır kəməndə [2, s. 90].

Şeir parçasını oxuyarkən təbiət təsvirləri, qəhrəmanın hərəkətləri, əhval - ruhiyyəsi, sevinci oxucunun gözü önündə canlanır.

Drama: Dram əsərlərində, xüsusilə də müasir dramalarda, dialoqların indiki zamanla təqdim edilməsi səhnələrin real vaxtda baş verdiyi təəssüratını yaradır. Məsələn, Eugène Ionesconun *La Leçon* adlı teatr əsərlərində indiki zamanın istifadəsi, hadisələrin və dialoqların real və qeyri-real arasındakı sərhədləri bulanıqlaşdırır. *La Bonne est sortie; l'Élève, tirant sous elle ses jambes, sa serviette sur ses genoux, attend, gentiment ; un petit regard ou deux dans la pièce, sur les meubles, au plafond aussi ; puis elle tire de sa serviette un cahier, qu'elle feuillette, puis s'arrête plus longtemps sur une page, comme pour répéter la leçon, comme pour jeter un dernier coup d'oeil sur ses devoirs.* (*Qız bayıra çıxdı; Şagird çantası dizlərinin üzərində ayaqlarını altına, çəkərək sakitcə gözləyir; otaqda mebelə, tavana bir - iki dəfə baxandan sonra portfelindən dəftəri götürür, onu vərəqləyir, sonra dərsi təkrarlamaq istəyirmiş kimi, ev tapşırığına son dəfə nəzər salmaq üçün bir vərəqdə daha uzun müddət dayanır [12, s. 2].*

Azərbaycan ədəbiyyatında da dram əsərlərində indiki zaman dialoqların və səhnələrin real vaxtda baş verdiyi təsirini yaratmaq üçün istifadə edilir. Elçinin *Bir Görüşün Tarixçəsi* əsərində indiki zaman, dialoqların və xarakterlərin hərəkətlərinin daha real və dinamik görünməsinə təmin edir.

– *Şəkərbura gətirirsən?*

– *Yox, istəmirəm.*

– *İstəmirsən? Silyotka istəmirsən? – Az qaldı Mirzoppanın gözləri kəlləsinə çıxsın. – Belə oldu [1, s. 18]?*

İndiki zamanın istifadəsi ədəbi dilin sintaktik quruluşuna təsir edir, bədii əsərlərdə müəlliflərin narrativ üslubunu müəyyənləşdirir. Əsərin üslubuna görə, indiki zaman bir növ məkan yaratmağa kömək edir və oxucunun hadisələrin içində olma hissini gücləndirir. Müəlliflər, indiki zaman vasitəsilə narrativ strukturu daha axıcı, canlı və dinamik edə bilirlər. *Deyəsən, mənim dediklərimi qulaqardına vurursan?! Atan ölmüşün tərəfini saxlayırsan?! Yoxsa inanmırsan, hə? Gəl, yaxın gəl, gör atan sənə nə yaxşı ana gətirib? Hər yanı bir gəmi boyda. Yeriyəndə yırım-yırım yırğalanır. Gəl, yaxın gəl, tamaşa elə [7, s. 11]!*

Həmçinin bu zaman forması müəlliflərin üslubunu müəyyənləşdirir və oxucunun əsərə münasibətini dəyişdirir. Bədii əsərlərdə indiki zamanın istifadəsi, müəllifin dil və üslub seçimlərini əks etdirir və əsərin ümumi tonuna təsir göstərir. *Çiçəklərimizin, kəkotumuzun iyindən ötəri burnumun ucu göynəyir. Görəsən məni heç yada salan varmı? Suya gələn qızlardan, atını sulayan oğlanlardan məni anan olurmu [7, s. 26]?*

Azərbaycan dilində indiki zaman, hadisələrin bu an baş verdiyini və ya davam etdiyini ifadə etmək üçün istifadə olunur. Eyni zamanda, mütləq həqiqətləri, ümumi qanunauyğunluqları və təkrar baş verən hadisələri təsvir etmək üçün də ondan istifadə edilir. Bu zaman forması dilin strukturunda çox əhəmiyyətli bir rola malikdir. Çünki o, danışanın və ya yazanın mövcud anı və ya ümumi vəziyyəti təsvir etməsinə imkan verir. Görkəmli tədqiqatçı R. Hüseynovanın qeyd etdiyi kimi: *Qrammatikada bütün zamanlar üçün meyar danışq vaxtı, yəni indiki zaman götürülür, yəni zaman anının daxil olduğu zaman kəsiyi indiki zamandır [4, s. 17].* Azərbaycan dilində indiki zaman əsasən cari vəziyyətləri və hadisələri təsvir etmək üçün istifadə edilir [3, s. 145]. Eyni zamanda, bu

zaman forması müəyyən ümumi həqiqətləri və ya vərdişləri ifadə etmək üçün də geniş istifadə olunur.

Azərbaycan dilində indiki zaman bədii əsərlərdə hadisələrin real zamanlı olaraq baş verdiyini vurğulamaq üçün istifadə edilir. Bu, oxucunun və ya tamaşaçının hadisələrə daha yaxın və real bir təcrübə yaşamasına imkan tanıyır. *Bu gecədə təbiət bir saatlığa yatır. Çaylarda sular axmır, cinlər, şeytanlar xəzinələrin keşiyində durmurlar* [6, s. 21].

İndiki zaman, personajların daxili monoloqları və emosional vəziyyətlərini daha təzə və təsirli bir şəkildə təqdim etmək üçün istifadə edilir. Beləliklə, oxucu personajın düşüncə və hisslərini birbaşa, real vaxtda yaşaya bilər. Bu, xüsusilə psixoloji dramalarda və introspektiv ədəbi əsərlərdə əhəmiyyətlidir. *Atam müharibənin çox yaxın zamanda sona yetəcəyinə və bizim tərəfin qələbə çalacağına inanır. Mənim isə bu qarışıqlıq içində halım çox pisdir* [6, s. 28].

İndiki zaman, hərəkət və proseslərin daha dinamik şəkildə təsvirinə kömək edir. Hərəkətin və münəqişələrin mərkəzi olduğu bədii əsərlərdə bu zaman forması hadisələrin sürətini və təciliyyətini ifadə etmək üçün istifadə edilir. Aksiyon romanlarında və hekayələrdə indiki zaman oxucuda gərginlik və dinamiklik hissi yaradır. *Hər bir insan yaşadığı evin içinə nə sayaq alışı, məhrəm olursa, maşın sürən adam da şəhərə, şəhərin küçələrinə, meydanlarına, dalan və döngələrinə, enişinə-yoxuşuna o cür alışı, məhrəm olur. Evlərin sakinləri mənzillərinin hər əyər əskiyinə bələd olduqları kimi, maşın sürən adam da yolların hamarına, çuxuruna bələd olur* [5, s. 173].

NƏTİCƏ

Fransız və Azərbaycan dillərində indiki zamanın qrammatik xüsusiyyətləri arasında həm oxşarlıqlar, həm də fərqlər mövcuddur. Hər iki dilin indiki zaman şəkildələri bu zamanın formalaşmasında əsas rol oynayır. Lakin Fransız dilindəki daha mürəkkəb morfoloji sistem Azərbaycan dilinə nisbətən daha geniş bir istifadə sahəsinə malikdir. Sintaktik xüsusiyyətlərdə isə hər iki dildə felin əsas xəbər rolu oxşar olsa da, şəxs şəkildələrinin istifadəsi və cümlə quruluşları fərqlidir. Bu fərqlər və oxşarlıqlar, iki dilin zaman sistemlərinin tədqiqində maraqlı nüanslar yaradır və dil öyrənənlər üçün vacib mövzulardan biridir.

Fransız və Azərbaycan dillərində indiki zamanın struktur-qrammatik xüsusiyyətlərinin müqayisəli təhlili göstərir ki, hər iki dil zaman anlayışını ifadə etmək üçün spesifik və özünəməxsus vasitələrə malikdir. Fransız dilində indiki zaman daha mürəkkəb morfoloji quruluşu və geniş funksional imkanları ilə seçilir. Xüsusilə, feillərin müxtəlif şəkilləri və şəxsə görə dəyişməsi bu dilin zəngin qrammatik sistemini nümayiş etdirir.

Azərbaycan dilində isə indiki zaman daha sadə və sisteməlik bir quruluşa malikdir. Feillərin şəxsə görə dəyişməsi daha sadədir və dilin qrammatik quruluşunda şəffaflıq müşahidə olunur. Bununla belə, Azərbaycan dilində də indiki zamanın funksional imkanları genişdir və xüsusilə danışq dilində geniş istifadə olunur.

Araşdırma nəticəsində hər iki dildəki bədii mətnlərdə indiki zamanın fərqli mənalarda istifadə olunduğu müəyyən edilmişdir. Fransız dili, bədii mətnlərdə indiki zaman vasitəsilə təsvir və emosional təsir yaratmağa meyilli olduğu halda, Azərbaycan dilində indiki zaman daha çox hadisələrin sadə və aydın təsvirinə xidmət edir.

Ümumilikdə, bu araşdırma dilçilikdə zaman anlayışının fərqli dillərdə necə ifadə olunduğunu daha dərinlən anlamağa imkan verir. Fransız və Azərbaycan dillərində indiki zamanın müqayisəsi, hər iki dilin qrammatik və funksional xüsusiyyətlərini daha yaxşı dərk etmək üçün dəyərli məlumatlar təqdim edir və gələcək tədqiqatlar üçün zəmin yaradır.

ƏDƏBİYYAT

1. Əfəndiyev E.İ. Bir görüşün tarixçəsi. Seçilmiş Əsərləri: 2 cildə II c., Bakı: Çinar, 2005, 523 s. PDF
2. Gəncəvi N. Xosrov və Şirin. Bakı: Lider, 2004, 391 s.
3. Hacıyev H. Azərbaycan dilinin qrammatikası. Bakı: Elm və təhsil, 2008, 412 s.
4. Hüseynova R. German dillərində zaman kateqoriyasının diaxroniyası: fil. elm. dok.... dis. avtoref. Bakı, 2022, 52 s.
5. Rzayev A. Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi. Seçilmiş Əsərləri. Bakı: Lider, 2004, 416 s.

6. Səid Q. Əli və Nino. Bakı: Şərq-Qərb, 2006, 123 s.
7. Şıxlı İ.Q. Dəli Kür. Bakı: Pedaqogika, 2004, 352 s
8. Bégadeau F. Entre les murs. Paris: Gallimard, 2006, 290 p.
(<https://www.furet.com/media/pdf/feuilleteage/9/7/8/2/0/7/2/4/9782072477935.pdf> p.14)
9. Beyle M. Le Rouge et le Noir. Paris: Le Divan, 1927, 1086 p.
10. Camus A. L'étranger. Paris: Gallimard, 1942, 172 p.
11. Eluard P. Liberté, Poésie et Vérité. Paris: Éditions de la main à la plume, 1942, 77 p.
12. Ionesco E. La Leçon. Paris: Gallimard, 1994, 130 p.
[https://copioni.corrierespettacolo.it/wpcontent/uploads/2016/12/IONESCO%20Eugene__La%20lec%CC%A7on__francese__U\(1\)-D\(2\)__Unavailable__1a.pdf](https://copioni.corrierespettacolo.it/wpcontent/uploads/2016/12/IONESCO%20Eugene__La%20lec%CC%A7on__francese__U(1)-D(2)__Unavailable__1a.pdf) p.2)
13. Modiano P. Rues des boutiques obscures. Paris: Gallimard, 1982, 250 p.
<https://archive.org/details/ruedesboutiqueso0000modi/page/74/mode/2up>
14. Roger H., Richard T. French Grammar and Usage. 4-ième édition, London and New York: Routledge Taylor and Francis Group, 2015, 464 p
15. Sartre J. La Nausée. Paris: Gallimard, 1938. 256 p.
16. Valeur des temps simples, Le présent de l'indicatif. <https://www.espacefrancais.com/les-temps-et-les-valeurs-des-temps/#Leprsentde-lindicatif>

SOME NOTES ON THE STRUCTURAL-GRAMMATICAL FEATURES OF THE PRESENT TENSE IN FRENCH AND AZERBAIJANI LANGUAGES (BASED ON THE MATERIALS OF A VARIOUS LITERARY WORKS)

Hayat Aliyeva

The present tense is a fundamental verb form used in both languages to describe actions occurring at the current moment or to express general truths. This article examines the structural-grammatical features, similarities, and differences of the present tense in French and Azerbaijani in a comparative manner. Additionally, it provides information about the conjugation rules of verbs in groups in the French present tense, its morphological structure, and syntactic functions. The article also addresses its usage in literary works, the meanings it conveys, and the depiction of events. Examples from literary works of various genres (novels, dramas, short stories, poetry, etc.) are provided to explain the purposes for which this tense form is used. Authors utilize the present tense to make events appear more vivid and impactful to the reader, to convey the thoughts and emotions of characters more intimately, and to create psychological effects.

Keywords: present tense, Azerbaijani language, French language, literary works, depiction of events.

НЕКОТОРЫЕ ЗАМЕТКИ О СТРУКТУРНО-ГРАММАТИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЯХ НАСТОЯЩЕГО ВРЕМЕНИ ВО ФРАНЦУЗСКОМ И АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКАХ (ПО МАТЕРИАЛАМ РЯДА ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ)

Хаят Алиева

Настоящее время является основной формой глагола, используемой в обоих языках для описания действий, происходящих в данный момент, или для выражения общих истин. В данной статье исследуются структурно-грамматические особенности, сходства и различия настоящего времени в французском и азербайджанском языках в сравнительном аспекте. Также представлена информация о правилах спряжения глаголов по группам в настоящем времени французского языка, его морфологической структуре и синтаксических функциях. В статье рассматривается использование настоящего времени в литературных произведениях, его значение и способы описания событий. Приводятся примеры из литературных произведений различных жанров (романы, драмы, рассказы, поэзия и др.) с объяснением целей использования этой временной формы. Авторы используют настоящее время, чтобы сделать события более живыми и впечатляющими для читателя, передать мысли и чувства персонажей более близко и создать психологическое воздействие.

Ключевые слова: настоящее время, азербайджанский язык, французский язык, художественные произведения, описание событий.